

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA
Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti

Program
za poboljšanje
zapošljivosti žena
u ruralnim
područjima
Crne Gore
2013-2016

jul, 2013.

Izdavač:

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA
Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti

Dizajn i prelom

Slađana Bajić-Bogdanović

Štampa

IVPE, Cetinje

Tiraž

500

Ova publikacija objavljena je uz podršku Agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena – UN Women, u okviru projekta „Unaprjeđenje ekonomskih i socijalnih prava žena u Srbiji i u Crnoj Gori”. Projekat se sprovodi uz finansijsku podršku Vlade Norveške.

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima i ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Ujedinjenih nacija, ili bilo koje druge organizacije pod okriljem UN-a.

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA
Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti

Program za poboljšanje zapošljivosti žena u ruralnim područjima Crne Gore 2013-2016

A k r o n i m i

CEDAW	Committee on the Elimination of Discrimination against Women Komitet za eliminaciju diskriminacije žena
EU	Evropska unija
EUROSTAT	Statistical office of the European Union Statistički zavod Evropske unije
ICA	International Cooperative Alliance Međunarodni Zadružni savez
ISSP	International Social Survey Programme Međunarodni program za socijalna istraživanja
IPARD	Programu za razvoj poljoprivrede i ruralnih područja
MIDAS program	Montenegro Institutional Development and Agriculture Strengthening Institucionalni razvoj i jačanje poljoprivrede Crne Gore
MONSTAT	Zavod za statistiku Crne Gore
MPPR	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja
NVO	Nevladina organizacija
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
PAPRR	Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti
UN	United Nations Ujedinjene nacije
UN WOMEN	Tijelo Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena

SADRŽAJ

UVOD	7
POLAZNE OSNOVE	11
Definisanje predmeta programa	11
Pravno-politička osnova	13
Međunarodni okvir	13
Domaći pravno-politički okvir	16
Institucionalni mehanizmi u Crnoj Gori	23
Relevantni programi i sredstva	28
Karakteristike zaposlenosti žena na selu u Crnoj Gori	28
Socio-demografske karakteristike ženskog stanovništva u Crnoj Gori	30
Karakteristike zaposlenosti žena	34
Položaj žena u poljoprivredi	38
Pristup programima podrške	39
Položaj i potrebe žena u ruralnim područjima	40

CILJEVI I ZADACI STRATEGIJE	41
Vizija	41
Misija	41
Potencijali i prepreke	41
CILJEVI I MJERE	44
AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE PROGRAMA ZA POBOLJŠANJE ZAPOŠLJIVOSTI ŽENA U RURALNIM PODRUČJIMA CRNE GORE.	52

UVOD

Program za bolju zapošljivost i prihode žena u ruralnim područjima Crne Gore je zvanični dokument Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, a nastao je kao finalni proizvod dvogodišnjeg projekta «Jačanje ekonomskih i socijalnih prava žena u Crnoj Gori », koji je implementiralo Odjeljenje za rodnu ravnopravnost Ministarstva pravde i ljudskih prava Crne Gore, uz podršku Agencije UN za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena - UN Women u saradnji sa resornim ministarstvom. Program se odnosi na period 2013-2016 godine i ima za cilj da definiše prioritetne ciljeve, mjere i aktivnosti koje će voditi većoj i kvalitetnijoj ekonomskoj participaciji žena u ruralnim područjima, te omogućiti više prihode i kvalitetnije uslove života ovog dijela populacije. Ekonomski snažnije i aktivnije žene neophodan su preduslov ruralnog razvoja i ukupnog održivog razvoja Crne Gore.

Izradi Programa za bolju zapošljivost i prihode žena u ruralnim područjima Crne Gore prethodilo je prikupljanje relevantnih podataka na osnovu kojih je izvršena analiza stanja i potreba stanovnica tih područja.. Iz tih razloga je tokom 2011. godine izvršeno sveobuhvatno istraživanje koje se bavilo položajem i potrebama žena sa ruralnih područja. Istraživanje je sproveo Institut za strateške studije i projekcije iz Podgorice, na osnovu utvrđene metodologije i parametara usaglašenih sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja. Istraživanje je obuhvatilo 13

opština u Crnoj Gori¹, i 1020 domaćinstava. Dobijeni rezultati poslužili su za analizu i preporuke, od kojih najvažnija preporuka za izradu posebnog programa usmjerenog na bolje zapošljavanje i sigurnije prihode žena u ruralnim područjima, a što će u krajnjem dovesti do poboljšanja ukupnog položaja svih stanovnika i stanovnica ovih područja.

Nakon izbora konsultantkinje² za izradu programa i analize programskih i strateških dokumenata Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, formirana je radna grupa koja je bila sastavljena od predstavnika i predstavnica odgovarajućih ministarstava i institucija, i to: Ministarstva za ljudska i manjinska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost, koje je sada organizaciono pozicionirano u Ministarstvu pravde i ljudskih prava, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i njihovih savjetodavnih službi, Ministarstva održivog razvoja i turizma, Ministarstva ekonomije, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, MONSTAT-a, Zavoda za zapošljavanje, Centra za stručno obrazovanje, Investiciono razvojnog fonda, i Agencije za mala i srednja preduzeća³. Članice

1 Istraživanje je vršeno u opštinama : Bar, Berane, Bijelo Polje, Cetinje, Danilovgrad, Herceg Novi, Kolašin, Nikšić, Plav ,Pljevlja, Podgorica (Tuzi), Rožaje i Ulcinj.

2 Za konsultantkinju je izabrana Marija Babović, stručnjakinja za rodnu ravnopravnost iz organizacije SeConS koja je ranije radila na izradi Strategije za poboljšanje ekonomskog položaja seoskih žena u Vojvodini.

3 Ministarstvo pravde i ljudskih prava (ranije Ministarstvo za ljudska i manjinska prava) – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost – Irena Bošković, Igor Vučinić, Branka Vlahović ; Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja: Igor Golubović (pom.min), Jasmina Durutović, Irina Vukčević, Mirjana Racković, Danka Perović, Merima Čekić, Danijela Zuber (Savjetodavna služba), Sanja Petrović (Služba za selekciju stoke), Momčilo Kuveljić (Služba za selekciju stoke); Ministarstvo održivog razvoja i turizma : Dušanka Pavićević, Danijela Šuković, Aleksandra Bulatović; Ministarstvo ekonomije : Milena Jovetić, Azra Kapić, Lidija Janković ; Ministarstvo rada i socijalnog staranja : Senka Vukčević i Tijana Prelević; Zavod za zapošljavanje : mr. Gordana Vukčević ; Investiciono razvojni fond : Stana Kalezić, MONSTAT : Dragan Peković ; Centar za stručno obrazovanje – Dušan Bošković.

radne grupe bile su i predstavnice nevladinog sektora – NVO «Ženska Akcija » iz Podgorice i NVO « SECONS » iz Beograda⁴, i same poljoprivrednice⁵. Radna grupa sastala se u potpunom sastavu na dvije radionice⁶, a između toga Odjeljenje za rodnu ravnopravnost i konsultantkinja obavili su potrebne konsultacije sa pojedinačnim ministarstvima i institucijama. Posebno značajne rezultate i inpute radna grupa je imala nakon trodnevne studijske posjete Gender centru Republike Srpske u Banja Luci koja je realizovana u periodu 03-06. juna 2012. godine. Gender Centar Republike Srpske prepoznatljiv je u regionu po izuzetnim rezultatima u oblasti sprovođenja programa za žene na selu. Crnogorsku delegaciju koju je činilo 13 članova/ica⁷, primio je i Premijer Republike Srpske, nakon čega je potekla i inicijativa za budući zajednički rad u sprovođenju programa za žene na selu, a održani su sastanci i u Gender Centru sa svim relevantnim institucijama, kao i u Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Garantnom fondu, Agenciji za pružanje stručnih usluga u poljoprivredi, te posjete gazdinstvima za proizvodnju aronije i proizvodnju jagoda. Ova posjeta omogućila je članovima i članicama crnogorskog tima da se upoznaju sa primjerima dobre prakse, te praktičnim primjerima

4 NVO « Ženska Akcija » Podgorica - Slavica Striković, NVO « SECONS » Beograd – Olivera Vuković

5 Poljoprivrednica iz okoline Nikšića - Tomanović Veselinka

6 Radna grupa održala je prvu radionicu 10.04.2012. godine i drugu dvodnevnu 19. i 20. 06. 2012. godine u Podgorici

7 Članovi/članice crnogorske delegacije koji su bili u posjeti Gender centru u Republici Srpskoj: Jasmina Durutović, Mirjana Racković, Merisa Čekić, Danka Perović, Danijela Zuber, Sanja Perović (Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja); Danijela Šuković (Ministarstvo održivog razvoja i turizma); Branka Vlahović, Igor Vučinić (ministarstvo pravde i ljudskih prava); Stana Kalezić (Investiciono razvojni Fond); Gordana Vukčević (Zavod za zapošljavanje); Ana Šebek (Agencija za mala i srednja preduzeća).

primjene sličnog programa od strane krajnjih korisnika/ca u Republici Srpskoj, zatim načina na koji institucije mogu realizovati usvojene mjere, te iskustva i metode u praćenju implementacije programa.

Program za bolju zapošljivost i prihode žena u ruralnim područjima Crne Gore je sačinjen u izrazito participativnom duhu. Njegova izrada omogućena je zahvaljujući snažnoj saradnji različitih ministarstava i institucija, te korištenju svih postojećih potencijala i dosadašnjih iskustava.

POLAZNE OSNOVE

Program za bolju zapošljivost i prihode žena u ruralnim područjima Crne Gore odnosi se na period od četiri godine (2013-2016). On definiše najvažnije ciljeve, mjere i aktivnosti koji treba da dovedu do bolje zapošljivosti i viših prihoda žena u ruralnim područjima, kao i uloge i nadležnosti koje će u tom procesu imati različite institucije i organizacije. Polaznu osnovu za izradu ovog programa predstavljaju osnovne definicije ciljne grupe i područja na koje se program odnosi, pravno-politička osnova na koju se oslanja, kao i pregled stanja u pogledu zaposlenosti žena u ruralnim oblastima na osnovu koga su identifikovani ključni problemi i potencijali ciljne grupe.

Definisanje predmeta programa

S obzirom da se program odnosi na žene u ruralnim područjima Crne Gore, potrebno je prvo preciznije odrediti ciljnu grupu i područje u kojem će se intervenisati.

Ciljna grupa: Žene koje žive u ruralnim oblastima ili im je mjesto preduzetničke (poslovne) djelatnosti u ruralnim oblastima, starosti 15 i više godina.

Ruralna područja su definisana u skladu sa EU standardima i na identičan način kao u Programu za razvoj poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore, u okviru IPARD 2007 – 2013. U ovom programu ruralna područja su definisana kao sva područja na teritoriji Crne Gore iz kojih su isključeni urbani centri u kojima živi preko 10.000 stanovnika, odnosno, naselja koja MONSTAT klasifikuje kao urbana i koja administrativno pripadaju urbanim centrima. Opštine koje u skladu

sa Popisom iz 2011. godine u urbanim naseljima imaju manje od 10.000 stanovnika, smatraju se u cjelini ruralnim područjima⁸.

8 Prema Popisu iz 2011. godine, 9 manjih opština (8 iz Sjevernog regiona: Andrijevica, Kolašin, Mojkovac, Plav, Plužine, Rožaje, Šavnik i Žabljak, i Danilovgrad iz Središnjeg) u cjelosti je ruralno. Preostalih 12 opština (Pljevlja, Bijelo Polje, Berane, Podgorica, Nikšić, Bar, Ulcinj, Budva, Tivat, Kotor, Herceg Novi i Cetinje) raščlanjuje se prema datom obrascu.

Oblasti intervencije: S obzirom na to da se program odnosi na unaprjeđenje ukupne zapošljivosti žena u ruralnim područjima, važno je imati na umu da zaposlenost u poljoprivredi predstavlja važnu, ali nipošto jedinu oblast intervencije. U skladu sa Programom ruralnog razvoja i EU preporukama, potrebno je pospješiti diversifikaciju ruralnih ekonomija, što znači da je potrebno značajno povećati i unaprijediti zaposlenost žena u nepoljoprivrednim djelatnostima, bilo da je riječ o kontinentalnim ili primorskim ruralnim područjima.

Pravno-politička osnova

Pravno-politička osnova na temelju koje je sačinjen Program za bolju zapošljivost i više prihode žena u ruralnim područjima Crne Gore obuhvata važne dokumente i obaveze Crne Gore na međunarodnom nivou, domaće zakone i strategije, kao i relevantne programe.

Međunarodni okvir okvir

Relevantan međunarodni okvir obuhvata sljedeće ključne konvencije, deklaracije, rezolucije i to: *Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju, Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena Ujedinjenih nacija (CEDAW)⁹, Rezolucije Generalne skupštine UN o unapređenju položaja žena u ruralnim oblastima (56/129 iz 2001, 58/146 iz 2003, 62/136 iz 2007), Preporuku Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o poboljšanju položaja žena na selu (1321/1997).*

⁹ Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije nad ženama (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – CEDAW) je usvojena na Generalnoj skupštini Ujedinjenih Nacija 1979. godine. Ova konvencija se često naziva Poveljom prava žena. Ona definiše oblike diskriminacije nad ženama i postavlja okvire za nacionalne akcije usmjerene na otklanjanje ovih oblika diskriminacije.

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju predstavlja najširu političku osnovu za kreiranje politika, strategija i planova za ostvarivanje rodne ravnopravnosti. Ona predviđa veliki broj mjera i aktivnosti unaprjeđenja položaja svih žena koje su definisane kroz 12 strateških oblasti¹⁰ od kojih je jedna posvećena neravnopravnosti u ekonomskim strukturama i politikama, u svim formama proizvodnih aktivnosti i u pristupu sredstvima za rad. U okviru ovih oblasti, Platforma za akciju predviđa veliki broj mjera i aktivnosti koje se odnose na sve kategorije žena, ali predviđa i posebne mjere za ekonomsko osnaživanje seoskih žena.

Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), posvećuje ženama na selu član 14, i propisuje da države potpisnice treba da uzmu u obzir posebne probleme sa kojima se suočavaju žene na selu, a imajući u vidu da one obavljaju značajnu ulogu u ekonomskom opstanku porodica, uključujući i njihov neplaćeni rad. Države treba da preduzmu sve odgovarajuće mjere za ukidanje diskriminacije žena na selu, kako bi osigurale da one ravnopravno sa muškarcima učestvuju u ruralnom razvoju i od njega imaju koristi. U vezi sa ovim važno je istaći da je prvi Inicijalni izvještaj Crne Gore po Konvenciji Ujedinjenih nacija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, prezentiran 06. oktobra 2011. godine.

Komitet UN je u svojim zaključnim stavovima pohvalio napore koje je država do sada preduzela u dijelu obezbjeđivanja zakonske infrastrukture usmjerene ka eliminaciji diskriminacije nad ženama od momenta stupanja na snagu Konvencije za našu državu, veoma iscrpan i detaljan

10 Siromaštvo žena; otežan pristup obrazovanju i obuci; neadekvatna zdravstvena i socijalna zaštita; posljedice ratnih sukoba; neravnopravnost u ekonomskim strukturama i politikama, u svim oblicima proizvodnih aktivnosti i u pristupu sredstvima; nejednakost u odlučivanju na svim nivoima; slabost institucionalnih mehanizama podrške; neadekvatna zaštita ljudskih prava žena; stereotipno prikazivanje žena i neravnopravnost u pristupu svim sistemima komunikacije; neravnopravnost u upravljanju prirodnim resursima i u očuvanju životne sredine; stalna diskriminacija i kršenje prava ženske djece.

Izveštaj koji je u skladu sa datim smjernicama dostavljen Komitetu, te formiranje posebne radne grupe za njegovu izradu kao i delegacije koja je isti prezentirala Komitetu UN.

Komiteo je takođe uočio pozitivan napredak i podržao usvajanje različitih institucionalnih mjera i politika u cilju unaprjeđenja prava žena, kao što su recimo imenovanje koordinatora/ki na lokalnom nivou, donošenje lokalnih akcionih planova za postizanje RR, formiranje Savjeta za RR na lokalnim nivoima i sl.

U zaključnim stavovima Komiteta UN za eliminaciju diskriminacije žena, prepoznata su i polja u vezi kojih je Komiteo izrazio svoju zabrinutost i zatražio određene i jasne intervencije. Ovo se odnosi na područje nasilja nad ženama, trgovine ljudima i iskorištavanja za prostituciju, učestvovanje u donošenju odluka i učestvovanje u političkom i društvenom životu, zapošljavanja, kao i problema posebno osjetljivih grupa žena – **žena koje pripadaju ranjivim socijalnim grupama:**, žene sa sela, žene sa invaliditetom, Romkinje i Egipćanke, raseljene i izbjegle žene, žene bez državljanstva.

Komiteo je, između ostalog, pozvao Državu da usvoji pro-aktivne i održive mjere, ciljane prema ženama i muškarcima da se oslobode stereotipnih pogleda na ulogu i odgovornost žena i muškaraca u društvu, posebno u oblastima gdje su žene u najnepovoljnijem položaju, a među njima su svakako i žene sa seoskih područja.

Takođe je potrebno da Država preduzme odgovarajuće mjere u oblasti zapošljavanja u koje spadaju i fleksibilni radni aranžmani, prikupi podatke o položaju svih žena i muškaraca na tržištu rada razvrstanih po polu, **te efektivno primijeni postojeće i usvoji dodatne politike i ciljane mjere sa utvrđenim rokom za postizanje postavljenih ciljeva i indikatorima da bi se ostvarila suštinska ravnopravnost žena i muškaraca na tržištu rada, poboljšala zaposlenost žena i smanjio jaz u zaradama.**

Rezolucije Generalne skupštine UN o unaprjeđenju položaja žena u ruralnim oblastima¹¹ pozivaju nacionalne vlade da posebnu pažnju posvete unaprjeđivanju položaja seoskih žena, prate ključne probleme, definišu prioritete i izvještavaju o stanju u pogledu djelovanja različitih aktera na unaprjeđenju položaja seoskih žena. Države članice se pozivaju da seoskim ženama posvete odgovarajuću pažnju u strategijama razvoja i smanjenja siromaštva.

Preporuka 1321 o poboljšanju položaja žena na selu Savjeta Evrope iz 1997. godine poziva na akciju i poboljšanje u radu na prikupljanju, analizi i distribuciji statističkih podataka i informacija, povećanju prisustva žena u donošenju odluka, stvaranju integrisanog pristupa u ostvarivanju ravnopravnosti polova, ostvarivanju jednakog pristupa socijalnim uslugama, kulturološko osnaživanje žena i povećanje pristupa žena ekonomskim djelatnostima i resursima.

Domaći pravno-politički okvir

Pravno-politički i institucionalni okvir u Crnoj Gori, koji predstavlja osnovu za izradu ovog programa, obuhvata važne zakone i politike koji regulišu najširu oblast rodne ravnopravnosti, pa i one u sferi ekonomske participacije, kao i posebne zakone, strategije i programe koji uređuju područje poljoprivrede, ruralnog razvoja, ali su takođe značajni i oni zakonski akti koji se odnose na nepoljoprivredne oblike zaposlenosti.

Rodna ravnopravnost u Crnoj Gori garantovana je najvišim aktom – Ustavom Crne Gore. Naime, Ustavom Crne Gore, u poglavlju „Ljudska prava i slobode“, utvrđeno je da država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti. Garancije date

¹¹ Rezolucije su dostupne na sledećoj internet adresi: <http://www.worldlii.org/int/other/UNGARsn/toc-I.html>

najvišim pravnim aktom Crne Gore razrađene su nizom zakona kojima su uređeni radni odnosi, zapošljavanje, penzijsko i invalidsko osiguranje, obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita, zaštita na radu, porodični odnosi, krivična djela i dr.

Normativni dokumenti koji u **unutrašnjem pravu** (nacionalno zakonodavstvo) predstavljaju relevantan izvor za oblast rodne ravnopravnosti, pored Ustava Crne Gore koji garantuje kako je već rečeno, ravnopravnost žena i muškaraca i obavezuje državu da na polju rodne ravnopravnosti vodi politiku jednakih mogućnosti i da preuzima posebne mjere čiji je cilj stvaranje jednakih mogućnosti, čine još i zakoni, kao i drugi pravni dokumenti (na primjer, statuti lokalnih zajednica). Među zakonima koji regulišu pitanja i materiju značajnu za ostvarivanje rodne ravnopravnosti mogu se izdvojiti dvije grupe.

U prvoj grupi su posebni zakoni čiji se sadržaj i pitanja koja regulišu najdirektnije odnose na oblast ravnopravnosti polova. Među njima su Zakon o rodnoj ravnopravnosti¹² i Zakon o zabrani diskriminacije.¹³

Posebno je značajno u ovom kontekstu naglasiti da je **Zakon o rodnoj ravnopravnosti** («Sl. list RCG», br. 46/07) koji je usvojen jula 2007.godine, bio prvi prvi antidiskriminacijski zakon u državi. Zakonom je ustanovljen organ državne uprave nadležan za poslove u vezi ostvarivanja rodne ravnopravnosti, a to je do sada bilo Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, a od juna 2012. godine je u nadležnosti Ministarstva pravde i ljudskih prava.

U skladu sa obavezama iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti, Vlada Crne Gore, usvojila je 2008. godine Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (PAPRR) za period 2008-2012.godine, koji predstavlja razvojni dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti

12 Službeni list br. 46/07 od 31. jula 2007. godine

13 Službeni list br. 41/2010 godinbe.

utemeljene na međunarodnim i domaćim pravnim izvorima. Plan obuhvata 8 ključnih oblasti, odnosno strateški najznačajnija polja djelovanja za Crnu Goru: rodna ravnopravnost i evropske integracije, obrazovanje, zdravlje, nasilje nad ženama, ekonomija i održivi razvoj, politika i odlučivanje, mediji, kultura, sport, te institucionalni mehanizmi.

„U drugoj grupi su zakoni koji regulišu oblasti značajne za ostvarivanje rodne ravnopravnosti i u tom kontekstu regulišu i pitanja važna za ostvarivanje rodne ravnopravnosti. Ova grupa zakona naziva se subsidijernim zakonodavstvom, jer primarno ne reguliše oblast rodne ravnopravnosti već neku drugu oblast značajnu za ostvarivanje rodne ravnopravnosti.”¹⁴

Zakoni koji regulišu oblast ruralnog razvoja, odnosno oblast poljoprivrede, u sklopu aktivnosti za razvoj Programa za bolju zapošljivost i prihode žena u ruralnim područjima Crne Gore iako direktno ne tretiraju zabranu diskriminacije niti rodnu ravnopravnost, imaju važnu ulogu u određivanju prioriteta djelovanja i pronalaženju načina za omogućavanje ženama iz ruralnih područja da više koriste mogućnosti koje su pred njima. Da bi to bilo ostvarljivo potrebno je niz posebnih mjera kojima će im se pružiti podrška u tim naporima kao što su : pružanje adekvatnih i pravovremenih informacija o mogućnostima i potrebnoj dokumentaciji, saznanja o načinima na koji se može ostvariti neko pravo, o ličnim koristima i benefitima koji se pružaju zajednici zbog ravnomjernijeg korištenja svih ljudskih potencijala koji su nam na raspolaganju, o primjerima dobre prakse i već promovisanim i korištenim načinima primjene sličnih programa koji su dali dobre rezultate, te preprekama i metodama za njihovo sprovođenje. Pri tome je neophodno obezbijediti i institucionalnu podršku, odgovarajuće praćenje i nadzor, a prije svega sredstva za podršku.

14 Prof. dr. Marijana Pajvančić, Priručnik za pisanje lokalnih akcionih planova za rodnu ravnopravnost, izdavač CEED.

Crna Gora je kao zemlja koja teži evropskim integracijama, a uz svesrdne napore da ostvari dugoročni održivi razvoj, svjesna da mora omogućavati uravnotežen napredak u svim oblastima, i odgovarajuću zakonsku infrastrukturu, pa je usvojen čitav niz zakona i podzakonskih akata koji se odnose na ulaganja u poljoprivredna gazdinstva, divezifikaciju i razvoj ruralnih ekonomskih aktivnosti, ulaganja u preradu i marketing proizvoda poljoprivrede i ribarstva radi restrukturiranja ovih aktivnosti i dostizanja standarda EU. Zato je i za razvoj Programa koji se odnosi na poboljšanje položaja i veće ekonomske mogućnosti žena, potrebno osim praćenja postojeće zakonske infrastrukture, kao i one koja je u pripremi, prepoznati i otvoriti mogućnosti za konkretnije ekonomske aktivnosti žena, koje bi doprinijele i poboljšanju njihovog životnog standarda, a isto tako uticale i na ukupno poboljšanje života u ruralnim područjima, te dovelo do uravnoteženijih ekonomskih aktivnosti u različitim geografskim područjima i smanjenje ukupnog siromaštva.

Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju¹⁵ predstavlja osnovni pravni akt koji se bavi agrarnom politikom, a reguliše razvoj poljoprivrede i ruralnih područja, ciljeve agrarne politike, mjere podrške u poljoprivredi, i kriterijume prihvatljivosti tih mjera, organizacione forme u poljoprivredi i dopunske poljoprivredne aktivnosti, javne službe i agencije za plaćanje i druga pitanja bitna za poljoprivredu i ruralni razvoj.

Napredak organizacionih formi, odnosno udruživanja u svrhu lakšeg plasmana proizvoda, ali i pristupačnija obuka zbog organizovane zaštite bilja i životinja, te olakšavanje proizvodnje hrane u skladu sa najnovijim standardima i napretkom, očekuje se od Zakona o poljoprivrednim zadrugama, čiji Nacrt je sada na javnoj raspravi. Nacrtom ovog Zakona i prepoznavanjem zadruge kao privrednog društva, tj.oblika privredne djelatnosti operacionalizovao bi se proces primjene svih strateški važnih pravila vezanih za ovu oblast. Ovaj zakon je neophodan ako se

¹⁵ Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Sl.list Crne Gore 56/09)

želi promovisati i pospješiti, ali i uvesti u pravne tokove udruživanje u poljoprivredi koje bi moglo između ostalog dovesti i do pojeftinjenja određenih procesa i primjene najsavremenijih sredstava, kao i sigurnijeg plasmana onoga što je produkt na gazdinstvima. Pri tome ovaj zakon mora primjenjivati i promovisati zadružne vrijednosti, a u okviru njih u potpunosti implementirati Zadružne principe Međunarodnog Zadružnog Saveza (ICA), a to su :

- Dobrovoljno i otvoreno članstvo ;
- Demokratska kontrola članova ;
- Ekonomska participacija članova ;
- Autonomija i nezavisnost ;
- Obrazovanje, obuka i informisanje ;
- Međuzadružna saradnja ;
- Briga za zajednicu.

Relevantni propisi koji se odnose na ulaganja u poljoprivredna gazdinstva su prvenstveno **Zakon o bezbjednosti hrane**¹⁶ gdje su nadležni organi Fitosanitarna uprava, Ministarstvo zdravlja i Veterinarska uprava, i po kojem se vrši upis u registre primarnih proizvođača hrane biljnog porijekla, registar registrovanih i odobrenih objekata sa hranom životinjskog i sa hranom biljnog porijekla. Osim zakona koji se odnose na zaštitu zdravlja bilja¹⁷, sjemenski materijal

16 Zakon o bezbjednosti hrane (Sl.list Crne Gore 14/07)

17 Zakon o zaštiti zdravlja bilja (Sl.list Crne Gore 28/06)

poljoprivrednog bilja¹⁸, sadni materijal¹⁹, te **Zakona o sredstvima za zaštitu i ishranu bilja**²⁰ i **Zakona o veterinarstvu**²¹, veoma je značajan **Zakon o organskoj poljoprivredi**²² na osnovu kojeg se u Ministarstvu poljoprivrede i ruralnog razvoja vrši upis u registar proizvođača organske poljoprivrede, a uz sve njih donešeni su i mnogobrojni podzakonski akti i uputstva.

Propisi koji se odnose na ulaganje u preradu i marketing proizvoda poljoprivrede i ribarstva radi restrukturiranja ovih aktivnosti i dostizanja standarda EU, imaju veliki značaj i sa aspekta opštih privrednih kretanja i tranzicionih procesa u privredi koji su bili dugotrajni i uzrokovali stvaranje armije nezaposlenih, posebno na sjeveru. Pri tome su žene u naročito teškom položaju, jer su često radile na poslovima bez kvalifikacije ili sa polukvalifikacijom u fabrikama odjeće, obuće i prehrane koje su uglavnom propale, a ova radna snaga ne može da nađe novo zaposlenje, niti da ostvari minimum zaštite i iskoristi prava ranije stečena radom, jer osim loše kvalifikacione strukture tu su i problemi koji se odnose na životnu dob (obično žene starije ili srednje životne dobi) i one spadaju u teško zapošljivu grupu pri traženju novog zaposlenja, što istovremeno predstavlja i jedan od velikih razloga pojačanih migracionih kretanja i napuštanja ruralnih područja. Ovdje se osim Zakona o bezbjednosti hrane i Zakona o organskoj poljoprivredi mora voditi računa posebno o Zakonu o morskom ribarstvu i marikulturi²³, Zakonu o slatkovodnom

18 Zakon o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja (Sl.list Crne Gore 28/06)

19 Zakon o sadnom materijalu (Sl.list Crne Gore 28/06)

20 Zakon o sredstvima za zaštitu bilja (Sl.list Crne Gore 51/08) i Zakon o sredstvima za ishranu bilja (Sl.list Crne Gore 48/07 i 76/08)

21 Zakon o veterinarstvu (Sl.list Crne Gore 11/04 i 27/07)

22 Zakon o organskoj poljoprivredi (Sl.list Crne Gore 49/04)

23 Zakonu o morskom ribarstvu i marikulturi (Sl.list Crne Gore 56/09)

ribarstvu²⁴ i Zakonu o nacionalnim parkovima²⁵. Diverzifikacija i razvoj ruralnih ekonomskih aktivnosti, osim navedenih zakona oslanjaju se i na Zakon o zaštiti prirode²⁶, Zakon o prostornom planiranju²⁷, te Pravilnik o kvalitetu i Politike kvaliteta za različite oblasti (voće, povrće, med,...).

Program za bolju zapošljivost i prihode žena u ruralnim područjima Crne Gore zbog svega navedenog svoju osnovu nalazi, i u vezi je sa već usvojenim razvojnim dokumentima, strategijama, politikama, kao i sa onima u izradi, a prije svih sa:

- Nacionalnom strategijom ruralnog razvoja Crne Gore za 2007-2013 (Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja)
- Nacionalnom strategijom održivog razvoja;
- Nacionalnom strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa za period 2012-2015 godine;
- Programom za razvoj poljoprivrede i ruralnih područja IPARD 2007-2013.
- Strategijom borbe protiv trgovine ljudima;
- Strategijom za poboljšanje položaja RE populacije u Crnoj Gori 2012-2016 i pratećim Akcionim planom;

24 Zakon o slatkovodnom ribarstvu (Sl.list Crne Gore 56/09)

25 Zakon o nacionalnim parkovima (Sl.list Crne Gore 27/94)

26 Zakon o zaštiti prirode(Sl.list Crne Gore 51/08 i 21/09)

27 Zakon o prostornom planiranju i izmjene i dopune (Sl.list Crne Gore 51/08 i 34/11)

Veoma važno je napomenuti da su Vlada Crne Gore i Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja kao nosioci realizacije MIDAS projekta, sklopili kreditni aranžman sa Svjetskom Bankom pod nazivom „Institucionalni razvoj i jačanje poljoprivrede Crne Gore” (MIDAS projekat) koji ima za cilj da crnogorsku poljoprivredu i njene institucije pripremi za buduće članstvo u Evropskoj Uniji. Ukupna vrijednost projekta je 17,1 milion €. Projekat je otpočeo sa realizacijom 2009. godine i trajeće do 2014. godina.

Od posebnog značaja za ekonomsko osnaživanje žena u ruralnim područjima je i Program za razvoj poljoprivrede i ruralnih područja IPARD 2007-2013, koji integriše principe rodne ravnopravnosti u ruralni razvoj. U programiranju, sprovođenju, praćenju i evaluaciji IPARD programa poštuju se principi ravnopravnosti muškaraca i žena i princip nediskriminacije. Sve mjere Programa biće otvorene svim korisnicima na ravnopravnoj osnovi, bez obzira na njihovu rasu, etničko porijeklo, religijska ubjeđenja i vjeru, ometenosti, starost ili seksualnu orijentaciju.

U toku je i izrada Strategije ženskog preduzetništva, kao i priprema Obrtnog fonda za žene koji će se staviti na raspolaganje za razvoj inicijativa ženskog preduzetništva, a koji su usklađeni sa Strategijom.

Institucionalni mehanizmi u Crnoj Gori

U Crnoj Gori su formirana dva institucionalna mehanizma za postiznje rodne ravnopravnosti i to: *Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, 2001. godine, i Kancelarija za rodnu ravnopravnost, koja je osnovana 2003. godine pri Generalnom sekretarijatu Vlade Crne Gore.*

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore osnovan je 11. jula 2001. godine, kada je Skupština donijela odluku o obrazovanju Odbora za ravnopravnost polova, kao stalnog radnog tijela Skupštine. Mandat mu je četiri godine. Odbor za rodnu ravnopravnost ima predsjednicu i

10 članova/članica²⁸

Odbor za rodnu ravnopravnost razmatra i prati ostvarivanje Ustavom utvrđenih sloboda i prava čovjeka i građana²⁹ koja se odnose na ravnopravnost polova, a naročito:

- razmatra prijedloge zakona i drugih akata od značaja za ostvarivanje načela ravnopravnosti;
- razmatra ostvarivanje ravnopravnosti polova, podstiče primjenu i realizaciju ovog načela u zakonima države;
- podstiče i predlaže potpisivanje međunarodnih dokumenata o ravnopravnosti polova i prati ostvarivanje tih dokumenata u državi;
- predlaže mjere i aktivnosti za unaprjeđivanje ravnopravnosti polova, posebno u oblastima obrazovanja, zdravlja, javnog informisanja, socijalne politike;
- odgovarajuće mjere i aktivnosti predlaže i u oblastima zapošljavanja, preduzetništva, porodičnih odnosa i procesu odlučivanja i sl;
- učestvuje u pripremi i izradi dokumenata i u usaglašavanju zakonodavstva u ovim oblastima sa standardima i zakonodavstvom EU;
- saraduje sa NVO koje se bave pitanjima ravnopravnosti polova.

Kako je već rečeno, Vlada Crne Gore je osnovala **Kancelariju za rodnu ravnopravnost** na sjednici održanoj 27. marta 2003. godine, i ona je tada funkcionisala kao sastavni dio Generalnog

²⁸ U sadašnjem sastavu Odbora za rodnu ravnopravnost je 6 žena i 4 muškarca.

²⁹ Termin, upotrijebljen u množini, podrazumijeva i ženski i muški rod

sekretarijata Vlade Crne Gore. Organizacionim promjenama nakon usvajanja Zakona o rodnoj ravnopravnosti, Kancelarija je 2009. godine, prerasla u Odjeljenje za rodnu ravnopravnost u sastavu Ministarstva za ljudska i manjinska prava, a u junu 2012. godine Odjeljenje organizaciono prelazi u Ministarstvo pravde i ljudskih prava.

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, propisano je da nadležno Ministarstvo:

- koordinira aktivnosti koje imaju za cilj uspostavljanje rodne ravnopravnosti i učestvuje u pripremi i donošenju akcionih planova za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na svim nivoima;
- prati primjenu međunarodnih dokumenata i konvencija, kao i usvojenih međunarodnih standarda iz oblasti rodne ravnopravnosti, preduzima mjere za njihovu implementaciju u pravni sistem Crne Gore i kreira kvalitetan monitoring poštovanja tih dokumenata;
- priprema Plan aktivnosti, predlaže njegovo usvajanje i prati njegovo sprovođenje;
- priprema programe za sprovođenje Plana aktivnosti na osnovu izvještaja organa za oblasti iz njihove nadležnosti;
- organizuje istraživanja i analize o stanju rodne ravnopravnosti i analize potrebne za sprovođenje Plana aktivnosti, kao i sakupljanje podataka u okviru saradnje na nacionalnom i međunarodnom nivou;
- priprema izvještaje o ispunjavanju međunarodnih obaveza od strane Crne Gore u oblasti rodne ravnopravnosti;
- saraduje sa lokalnom samoupravom i pruža podršku za osnivanje mehanizama za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou;
- uspostavlja saradnju sa nevladinim organizacijama;

- preduzima i podstiče aktivnosti vezane za edukaciju o rodnoj ravnopravnosti i organizuje izdavanje publikacija čiji je cilj promovisanje rodne ravnopravnosti; postupa po pritužbama građana u kojima se ukazuje na posrednu ili neposrednu diskriminaciju po osnovu pola; zauzima stavove i daje mišljenja i preporuke; po potrebi obavještava Zaštitnika ljudskih prava i sloboda o postojanju diskriminacije po osnovu pola;
- dostavlja Vladi godišnji izvještaj o ostvarivanju Plana aktivnosti;
- obavlja i druge poslove u vezi ostvarivanja rodne ravnopravnosti, u skladu sa Zakonom.

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti u članu 23 jasno je utvrđena obaveza državnih organa, organa državne uprave i lokalne samouprave, javnih ustanova i preduzeća i drugih pravnih lica koja vrše javna ovlašćenja da odrede službenike/ce koji će obavljati poslove koordinatora/ke aktivnosti u vezi pitanja rodne ravnopravnosti iz svoje nadležnosti, koji/a učestvuje u pripremi Plana aktivnosti, a svi ovi organi dužni su da shodno članu 3 istog Zakona, ocjenjuju i vrednuju uticaj svih mjera i aktivnosti na položaj žena i muškaraca. S tim u vezi u svim Ministarstvima i državnim organima imenovani su koordinatori/koordinatorke za pitanja rodne ravnopravnosti kao i u 13 lokalnih samouprava.

Relevantni programi i sredstva

Odjeljenje za rodnu ravnopravnost Ministarstva za ljudska i manjinska prava u saradnji sa Razvojnim fondom za žene Ujedinjenih Nacija (UN WOMEN) je započelo implementaciju projekta “Jačanje ekonomskih i socijalnih prava žena u Crnoj Gori”. Cilj ovog projekta je eliminacija diskriminacije po osnovu pola na tržištu rada u Crnoj Gori. U okviru projekta predviđeno je i

razvijanje programa za veće zapošljavanje i prihode žena u ruralnim područjima Crne Gore u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja (MPRR).

Agrobudžetom se uređuju uslovi, način i dinamika sprovođenja mjera agrarne politike, a usklađen je sa Nacionalnim programom poljoprivrede i Zakonom o poljoprivredi i ruralnom razvoju. Međutim, ovaj dokument u sklopu svojih mjera nema značajnije pokazatelje koji upućuju na rodnu osjetljivost. Kroz Agrobudžet – programom diverzifikacija ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima, pružena je podrška različitim nepoljoprivrednim aktivnostima koje utiču na uravnoteženi regionalni razvoj, generišu prihod i doprinose očuvanju kulturnog nasljeđa i tradicije, odnosno pružena je podrška razvoju i očuvanju domaćih zanata - kućne radinosti. Pored toga, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja u kontinuitetu opredjeljuje sredstva kroz Program podsticaja poljoprivrede - Agrobudžet, kao što su staračke nadoknade, premije, regresi, podrška kreditiranju, pomoći na osnovu pojedinačnih zahtjeva.

Vlada Crne Gore i Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja dobili su kredit od Svjetske banke za sprovođenje programa institucionalnog razvoja i osnaživanja poljoprivrede (Montenegro Institutional Development and Agriculture Strengthening - MIDAS Projekat), kojim se crnogorska poljoprivreda i njene institucije pripremaju za članstvo u EU. Ukupna vrijednost projekta je 17.1 miliona evra. Projekat se implementira u periodu od 2009 do 2014. godine i može poslužiti kao dobra osnova da se utvrdi u kolikoj mjeri su žene sa sela dobri apsorbeni finansijskih sredstava.

U cilju poboljšanja uloge žena u ruralnim područjima Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je podržalo organizaciju obuke za obrazovanje ruralnih žena koje je Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava organizovalo. Takođe, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja aktivno učestvuje u obilježavanju 15. oktobra - Dana seoskih žena.

Karakteristike zaposlenosti žena na selu u Crnoj Gori

U cilju identifikovanja najvažnijih problema ali i potencijala žena u ruralnim područjima Crne Gore, za potrebe izrade ovog Programa sačinjena je analiza. Ova analiza se zasniva na podacima zvanične statistike MONSTAT u oblasti demografije, zaposlenosti i poljoprivrede, kao i na rezultatima Istraživanja o potrebama žena u ruralnim oblastima Crne Gore koje je sprovedla agencija ISSP 2011. godine.

Potrebno je naglasiti da prikazano stanje ne odgovara sasvim definiciji ciljne grupe, zbog toga što se podaci iz statističkog praćenja ne mogu razvrstati na urbana i ruralna područja u skladu sa OECD i EU standardima, niti onako kako su definisana u Programu za razvoj poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore. Ipak, treba imati u vidu da prema ovim standardima u Crnoj Gori preovlađuju ruralna područja, s obzirom da je gustina stanovništva izrazito niska i u prosjeku iznosi 44,9 stanovnika/km² (Monstat, Statistički godišnjak 2011). I prema dosadašnjim standardima koja se primenjuje u zvaničnoj statistici Crne Gore, većina naselja ne spada u gradska. Naime, od 1256 naselja, tek 40 je klasifikovano u gradska naselja, što predstavlja samo 3% (Monstat, Statistički godišnjak 2011). Prema podacima Popisa stanovništva iz 2003. godine u ovim naseljima koja su klasifikovana kao ne-gradska, živjelo je 37,3% od ukupnog broja žena i 38,9% od ukupnog broja muškaraca. Stoga prikazano polazno stanje treba imati u vidu sa velikom dozom opreza u identifikovanju specifičnih problema sa kojima se suočavaju žene u ruralnim područjima, kao i njihovih specifičnih snaga i potencijala.

Socio-demografske karakteristike ženskog stanovništva u Crnoj Gori

Prema podacima iz popisa stanovništva 2011. godine ženska populacija bilježi udio od 50,6% u ukupnom stanovništvu Crne Gore. Sudeći prema ovim podacima, ženska populacija u Crnoj Gori

još uvek nije suočena sa veoma izraženim procesima starenja stanovništva. Naime, prosječna starost žena u Crnoj Gori iznosila je 38,4 godine a indeks starenja³⁰ je imao vrijednost od 80.1, što znači da na 100 djevojčica (0-14 godina starosti) dolazi 80 žena starih 65 i više godina. (Monstat, Statistički godišnjak 2011: 43). Može se očekivati da je vrijednost indeksa starenja ženske ruralne populacije nepovoljnija nego u opštoj ženskoj populaciji, zbog toga što žene češće nego muškarci napuštaju seoska naselja. (MONSTAT, Žene i muškarci u Crnoj Gori, 2010: 29). Naime, žene su sklonije da migriraju, odnosno, čine većinu u migrantskom stanovništvu (56%) (MONSTAT, Žene i muškarci u Crnoj Gori, 2010: 27), a prema istom izvoru žene češće migrijaju iz porodičnih, a muškarci iz ekonomskih razloga.

Žene imaju značajno nepovoljniju obrazovnu strukturu nego muškarci. Trećina je bez kvalifikacija.

Obrazovna struktura žena i muškaraca u Crnoj Gori, 2011, u %

<i>Nivo obrazovanja</i>	<i>Muškarci</i>	<i>Žene</i>
Bez škole i nezavršena osnovna škola	3,8	10,5
Završena osnovna škola	19,4	23,2
Stručno obrazovanje nakon osnovne škole	14,9	8,8
Završena srednja škola	45,8	42,0
Završena viša škola	4,4	2,8
Završen fakultet	11,7	12,7
Ukupno	100	100

Izvor: MONSTAT, Anкета o radnoj snazi, saopštenje 2012.

³⁰ Indeks starenja predstavlja proporciju starije populacije (65+) u odnosu na mladu populaciju (0-14).

Nepovoljna obrazovna struktura stvara slab potencijal za uspješnu ekonomsku participaciju žena i značajno umanjuje njihovu zapošljivost.

Karakteristike zaposlenosti žena

Osnovni indikatori tržišta rada ukazuju na značajno nepovoljniju aktivnost, zaposlenost i nezaposlenost žena u odnosu na muškarce. Žene značajno manje učestvuju u radnoj snazi nego muškarci, bilo kao zaposlena ili nezaposlena lica. Njihove stope aktivnosti i zaposlenosti daleko zaostaju za stopama muškaraca, a odsustvo razlike u stopama nezaposlenosti može da ukaže da se u nepovoljnim uslovima na tržištu rada žene lakše obeshrabruju i prestaju da traže posao, te prelaze u neaktivna lica. Osim toga, među nezaposlenim ženama 77% je dugoročno nezaposleno prema EU standardima (čekaju na zaposlenje duže od godinu dana) a više od dvije trećine (67%) je veoma dugo nezaposleno (duže od 2 godine) (MONSTAT, *Anketa o radnoj snazi – prvi kvartal 2012. godine*).

Osnovni pokazatelji položaja na tržištu rada za žene i muškarce radnog uzrasta (15-64), 2012.

Indikator	Muškarci	Žene
Stopa aktivnosti	63,8	50,9
Stopa zaposlenosti	51,2	40,7
Stopa nezaposlenosti	19,7	20,1

Izvor: MONSTAT

Među zaposlenim ženama je značajno manje zastupljena samozaposlenost nego među zaposlenim muškarcima. Žene češće nego muškarci rade kao zaposleni radnici, odnosno rade

za druge poslodavce a ne u sopstvenom samostalnom poslovnim poduhvatu. Prema podacima MONSTAT žene su vlasnice tek 9,6% aktivnih poslovnih subjekata. Pored toga, njihov udio među vlasnicima preduzeća opada sa veličinom preduzeća, pa one čine tek 2,4% od svih vlasnika velikih preduzeća (MONSTAT, *Nosioci vlasništva nad poslovnim subjektima u Crnoj Gori u 2011. godini, po polu*).

Zaposleni prema statusu i polu, 2012.

Status	Muškarci	Žene
Samozaposleni	19,5	10,4
Zaposleni radnici sa pisanim ugovorom	79,5	88,8
Porodični radnici	1,1	0,8
Ukupno	100	100

Izvor: MONSTAT

Kada su u pitanju sektorske karakteristike zaposlenosti žena i muškaraca, uočavaju se izražene razlike koje ukazuju na sektorsku segregaciju. Žene čine tek trećinu zaposlenih u poljoprivrednom sektoru, 22% zaposlenih u nepoljoprivrednom sektoru (odnosno, onom koji obuhvata rudarstvo industriju, energetiku i građevinarstvo) a polovinu u uslužnom sektoru (koji obuhvata veliki broj djelatnosti od trgovine i opravke, preko saobraćaja, ugostiteljstva, zanatskih usluga do finansijskih, socijalnih usluga, rada u državnoj upravi, industriji zabave i sl.). Ako se sektorska struktura zaposlenosti posmatra uporedno za žene i muškarce, onda se uočava da i kod jednih i kod drugih dominira zaposlenost u sektorima koji nisu poljoprivredni, pri čemu je kod žena znatno manje zastupljena zaposlenost u proizvodnim djelatnostima, a više u trgovini i socijalnim uslugama (obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita).

Struktura zaposlenih prema sektoru djelatnosti i polu, 2012.

<i>Sektor djelatnosti</i>	<i>Muškarci</i>	<i>Žene</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	6,6	4,2
Rudarstvo i prerađivačka djelatnost	11,9	5,2
Snabdijevanje el. energijom, gasom, parom i klimatizacija	2,2	0,6
Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama	3,5	1,2
Građevinarstvo	9,1	2,0
Trgovina	19,5	28,8
Saobraćaj, skladištenje i veze	9,1	2,3
Usluge smještaja i ishrane	7,9	7,9
Informisanje i komunikacije	2,9	2,3
Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	1,4	2,6
Poslovanje sa nekretninama	-	1,1
Stručne naučne i tehničke djelatnosti	3,9	5,4
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	2,2	1,6
Državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje	9,7	9,8
Obrazovanje	3,8	9,2
Zdravstvena i socijalna zaštita	2,4	9,3
Umjetnost, zabava i rekreacija	2,2	2,5
Ostale uslužne djelatnosti	1,7	3,2
Ukupno	100	100

Izvor: MONSTAT

Rodna segregacija zaposlenih izražena je i u pogledu zanimanja. Naime, žene se koncentrišu u zanimanjima stručnjakinja, tehničarki i službenica, kao i uslužnih radnica i trgovaca, dok se muškarci relativno ravnomernije distribuiraju prema zanimanjima, ali i bilježe veći udio manualnih proizvodnih radnika i zanatlija nego što je to slučaj kod zaposlenih žena.

Struktura zaposlenih prema zanimanju i polu, 2012.

Zanimanje	Muškarci	Žene
Zakonodavci, funkcioneri i rukovodioci	6,6	3,7
Stručnjaci	12,5	22,2
Stručni saradnici i tehničari	12,5	17,3
Službenici	7,0	13,5
Uslužni radnici i trgovci	22,8	29,5
Kvalifikovani radnici u poljoprivredi i ribarstvu	5,3	3,4
Zanatlije i srodni radnici	13,5	2,3
Rukovaoci mašinama i uređajima, monter	12,8	0,7
Osnovna jednostavna zanimanja	6,8	7,4
Vojna lica	0,2	-
Ukupno	100	100

Izvor: MONSTAT

Prikazani podaci ukazuju na opšte karakteristike zaposlenosti žena u Crnoj Gori, ali ne i na karakteristike opšte niti nepoljoprivredne zaposlenosti žena u ruralnim oblastima. Stoga bi za buduće praćenje sprovođenja ovog Programa bilo od presudne važnosti omogućiti razvrstavanje rodno osjetljivih podataka između urbanih i ruralnih područja, prema definiciji Eurostat-a i IPARD-a.

Položaj žena u poljoprivredi

Iz prethodnih podataka smo vidjeli da poljoprivredna zaposlenost žena čini izrazito mali dio njihove ukupne zaposlenosti (manje od 4%), a da žene čine trećinu poljoprivredne radne snage. Zbog značaja koji poljoprivreda ima u ruralnim područjima Crne Gore, ali i zbog toga što je angažovanje u poljoprivredi važan osnov egzistencije još uvek značajnog broja žena, potrebno je znatno unaprijediti njihovu poljoprivrednu zaposlenost.

Prema popisu poljoprivrede iz 2010. godine 98341 osoba je radila na porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima. Gotovo četvrtinu ove radne snage (23,6%) činila su starija lica (65 i više godina). U ukupnoj radnoj snazi na poljoprivrednim porodičnim gazdinstvima žene su činile 39,6%. Gotovo četvrtina žena (23,7%) angažovanih u poljoprivrednom radu na porodičnim gazdinstvima su starije žene (65 i više godina). Mlade i mlađe žene (do 34 godine starosti) bilježe znatno manji udio u ovoj radnoj snazi (17%) (MONSTAT, *Popis poljoprivrede 2010, Struktura poljoprivrednih gazdinstava*). Ovi podaci, uz ranije izložene podatke o visokom učešću žena među migrantima, ukazuju da mlade žene u velikoj mjeri nijesu spremne da ostaju u seoskim zajednicama niti da se angažuju u poljoprivredi na porodičnim gazdinstvima.

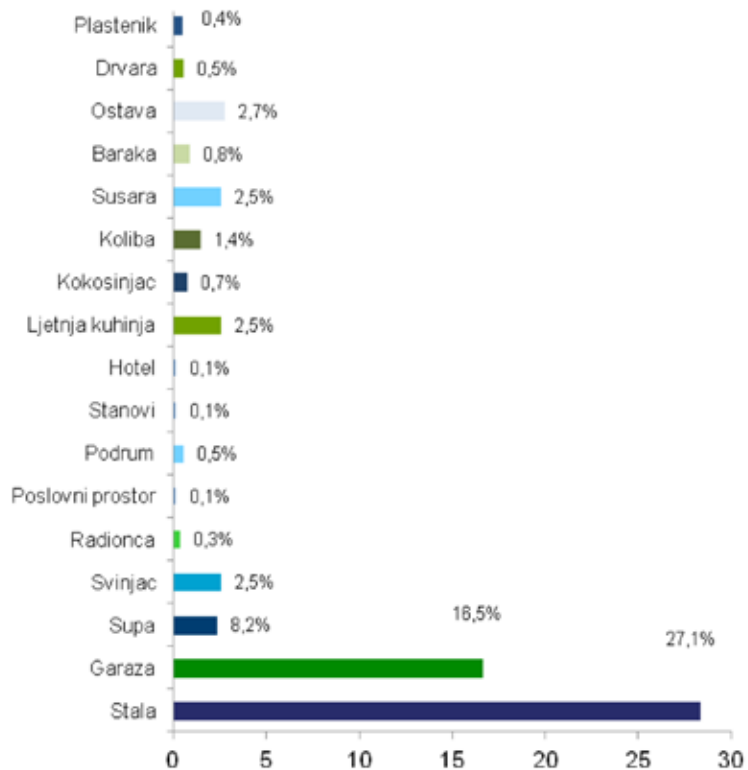
Za takvo stanje zaslužno je više faktora: žene u ruralnim područjima su rijetko vlasnice imovine, rijetko se nalaze u položaju nosilaca gazdinstva, to jest rjeđe imaju ulogu odlučivanja o poljoprivrednoj proizvodnji i ulogu odgovornosti za ekonomske rizike poslovanja na gazdinstvu. Prema podacima iz popisa poljoprivrede žene čine tek 12,9% nosilaca porodičnih poljoprivrednih gazdinstava. Nosioci gazdinstva su najčešće stariji muškarci. Pored toga, žene čine i izrazitu manjinu među sezonski angažovanom radnom snagom na gazdinstvima (16,3%) (MONSTAT, *Popis poljoprivrede 2010, Struktura poljoprivrednih gazdinstava*).

Prema podacima Istraživanja o potrebama žena u ruralnim oblastima, žene su vlasnice stambenih objekata u kojima živa tek u 15% slučajeva, a vlasnice automobila tek u 9% slučajeva. Poljoprivredno dobro posjeduje tek 3% žena, a među onima koje ne posjeduju poljoprivredno dobro, u 82,4% slučajeva razlog za to je odricanje od imovine svojih roditelja u korist muških članova porodice (ISSP, *Istraživanje o potrebama žena u ruralnim oblastima 2011*).

Podaci iz istraživanja ukazuju da se među ruralnim ženama iz uzorka, 46,6% bavi nepoljoprivrednim aktivnostima, dok su ostale angažovane u poljoprivredi, i to najčešće zemljoradnji (27,9%), potom stočarstvu (10,1%), voćarstvu i povrtlarstvu (9,5%) i mljekarstvu (6,4%), dok su ostale djelatnosti znatno manje zastupljene. Međutim, podaci ukazuju i na značajnu pod-zaposlenost: gotovo polovina žena angažovanih u poljoprivredi radi tek 1-3h dnevno (ISSP, *Istraživanje o potrebama žena u ruralnim oblastima 2011*).

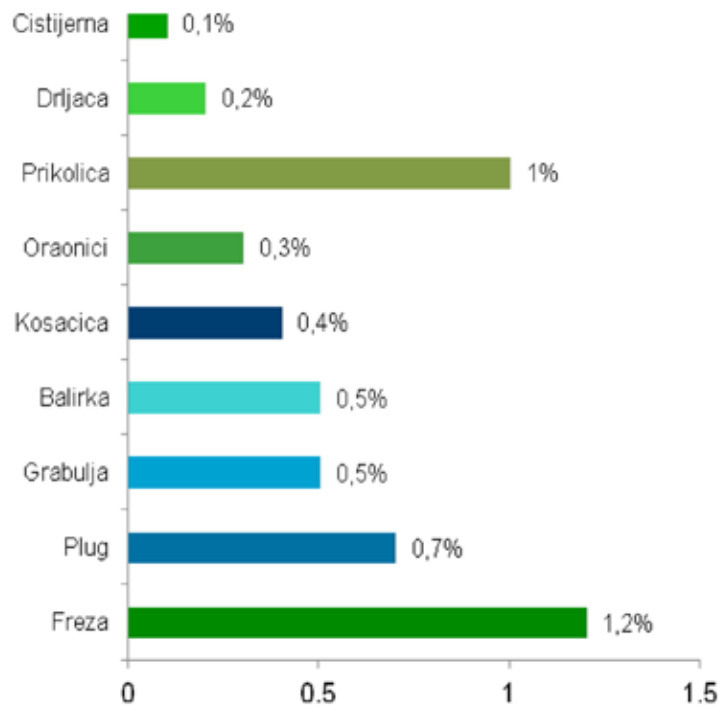
Međutim, veoma mali broj domaćinstava u kojima su angažovane ove žene posjeduje sredstva za proizvodnju ili objekte koji su potrebni za određene vrste poljoprivredne proizvodnje. Kada su u pitanju pomoćni objekti, domaćinstva u kojima žive žene iz uzorka istraživanja, tek nešto više posjeduju štalu i garažu, dok su ostali objekti od značaja za ekonomsku aktivnost vrlo rijetko u posjedu domaćinstava. Kada su u pitanju sredstva za proizvodnju, iz priloženog grafikona se može vidjeti da čak i najosnovnija sredstva posjeduje izuzetno mali broj domaćinstava iz uzorka.

Posjedovanje pomoćnih objekata domaćinstava ispitanica iz ruralnih područja

Izvor: ISSP, *Istraživanje o potrebama žena u ruralnim oblastima 2011*

Posjedovanje priključnih mašina za traktor domaćinstava ispitanica iz ruralnih područja

Izvor: ISSP, *Istraživanje o potrebama žena u ruralnim oblastima 2011.*

Ovako slaba opremljenost sredstvima za proizvodnju svakako značajno umanjuje šanse za razvoj moderne, tržišno orijentisane poljoprivredne proizvodnje koju bi predvodile žene ili u njoj učestvovala kao ravnopravna radna snaga sa muškarcima.

Pristup programima podrške

Za ekonomsko osnaživanje žena iz ruralnih područja, od posebnog je značaja pristup programima koji podstiču njihovu nepoljoprivrednu ili poljoprivrednu zaposlenost. Kada su u pitanju programi koje sprovodi Zavod za zapošljavanje Crne Gore, nije moguće imati precizne podatke o korisnicama ovih programa koje dolaze iz ruralnih sredina prema definiciji koje se drži program ruralnog razvoja. Izvjesne uvide moguće je steći na osnovu podataka iz Istraživanja o potrebama žena iz ruralnih područja. Prema tim podacima 24,8% žena bilo je nezaposleno u vrijeme istraživanja. Manje od polovine žena (42%) koristilo je usluge Zavoda za zapošljavanje i to najčešće u obliku savjeta ili usluga posredovanja u pronalaženju posla. Tek 3.3% žena je učestvovalo u obukama koje organizuje Zavod za zapošljavanje. Među ženama iz ruralnih područja koje su koristile usluge Zavoda u bilo kom obliku, gotovo polovina nije zadovoljna pruženim uslugama (ISSP, *Istraživanje o potrebama žena u ruralnim oblastima 2011*).

Kada je u pitanju pristup mjerama podrške poljoprivredi, podaci Ministarstva poljoprivrede ukazuju da su žene izrazita manjina među korisnicima mjera podrške u okviru programa MIDAS koji se od nedavno sprovodi uz podršku Svjetske banke. Naime, do 28. juna 2012. godine potpisano je 300 sporazuma o grantu u ukupnom iznosu od 7.100.467,74 eura. Među korisnicima grantova bilo je tek 26 žena, što čini samo 8% korisnika, a sredstva koja su njima dodijeljena iznose 574.051,09 eura, što čini takođe 8% opredijeljenih sredstava (Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja). Ovako mala zastupljenost žena među korisnicima sredstava podrške zahtijeva pažljivo ispitivanje prepreka i faktora njihovog malog učešća, kako bi se mjere

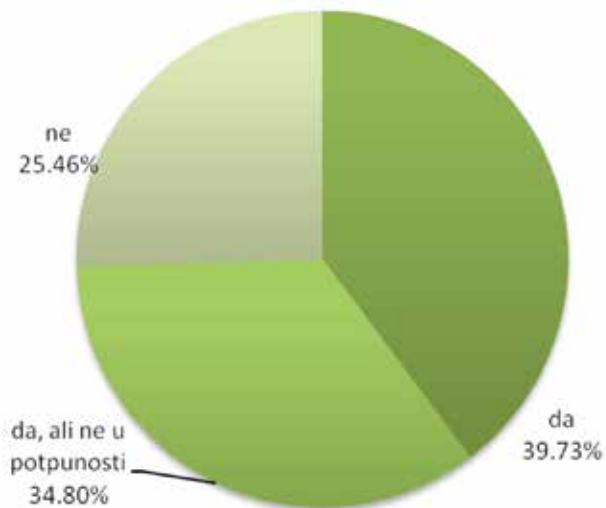
prilagodile više potrebama žena iz ruralnih područja, uključujući i povećanje informisanosti i uslova prijavljivanja na konkurs.

Položaj i potrebe žena u ruralnim područjima

Položaj žena u ruralnim područjima samo je djelimično osvijetljen uz pomoć prethono izloženih podataka. Njihov položaj u velikoj mjeri zavisi i od karakteristika samih lokalnih zajednica u kojima žive, kao i od porodičnih i širih socijalnih odnosa u kojima učestvuju, a koji mogu djelovati podsticajno ili sputavajuće na njihovu ekonomsku participaciju i zaposlenost. Život u ruralnim područjima se razlikuje između regiona i užih teritorijalnih cjelina. Negdje su uslovi bolji, kao kada su u pitanju ruralne zajednice u blizini gradova ili u primorskom regionu. Svakako da su uslovi za život znatno teži u planinskim seoskim zajednicama, naročito u regionu Sjeverne Crne Gore. Podaci iz ISSP istraživanja ukazuju da više od petine žena (22,3%) nema prohodan put do svojih kuća, kao ni fiksni telefon. Nepovoljni infrastrukturni uslovi svakako predstavljaju velike prepreke u uspješnijem ekonomskom angažovanju žena.

Uslove života žena u ruralnim područjima obilježavaju i odnosi u sferi privatnosti, u domaćinstvu i porodici. Ovi odnosi se pretežno uspostavljaju u skladu sa patrijarhalnim kulturnim obrascima, zbog kojih većina neplaćenog kućnog rada i brige o porodici spada u dužnosti žena, a pristup resursima, poput kućnog budžeta je za žene često ograničen. Podaci iz ISSP istraživanja ukazuju da u dijve trećine slučajeva žene obavljaju kućne poslove, a u 58% slučajeva brinu o djeci. Sa druge strane, samo 40% žena raspolaže novcem u domaćinstvu dok 35% ima ograničen pristup, a 26% nema pristup kućnom budžetu.

Raspodaganje kućnim budžetom

Izvor: ISSP, *Istraživanje o potrebama žena u ruralnim oblastima 2011.*

Pri oblikovanju mjera za bolju zapošljivost žena u ruralnim područjima, posebno onima koje se odnose na ekonomsko udruživanje, treba imati na umu i njihov nizak socijalni kapital. Prema podacima istraživanja ISSP tek 5,4% žena je učlanjeno u neku organizaciju, a 7,2% se uključuje u političke aktivnosti.

CILJEVI I ZADACI STRATEGIJE

Program za bolju zapošljivost i prihode žena u ruralnim područjima Crne Gore definiše najvažnije ciljeve, mjere i aktivnosti, polazeći od osnovne vizije i misije koje su zajednički definisali članovi i članice radne grupe, ali i imajući u vidu najvažnij potencijale i prepreke, sa kojima se nastojanje da se unaprijedi zaposlenost žena u ruralnim područjima suočava.

Vizija

Žene ravnopravni nosioci ekonomskog razvoja ruralnih područja i ravnopravni uživaoci dobiti od tog razvoja.

Misija

Posvećenim i koordinisanim radom svih relevantnih institucija i organizacija motivisati, osnaživati i podsticati žene da budu ravnopravni nosioci ekonomskog razvoja u ruralnim područjima.

Potencijali i prepreke

Radna grupa za izradu Programa identifikovala je kao **pozitivne aspekte** procesa izrade i sprovođenja Programa za bolju zapošljivost žena u ruralnim područjima Crne Gore nekoliko skupova faktora:

- Samu činjenicu da ključni akteri prepoznaju potrebu da se ekonomski osnaže žene iz ruralnih područja i njihova zaposlenost i prihodovnost unaprijede. Kao potvrda razvijene svijesti o tome prepoznata je velika spremnost predstavnika/ca različitih institucija da se uključe u proces izrade programa, kao i velika zainteresovanost njihovih institucija.
- Povoljnu okolnost predstavlja posjedovanje stručnih kapaciteta za različite oblasti koje su važne za unaprjeđenje zapošljivosti žena u ruralnim područjima.
- Pozitivan uticaj na uspješnost sprovođenja programa trebalo bi da ima velika zainteresovanost samih žena, kao i njihova spremnost da se ekonomski aktiviraju kada imaju pristup odgovarajućim oblicima podrške, o čemu svjedoče iskustva predstavnika/ca različitih ministarstava, kao i Zavoda za zapošljavanje.
- Važnu povoljnu okolnost predstavlja već uspostavljen strateški okvir koji pogoduje ovakvom programu, odnosno postojanje strateških dokumenata koji prepoznaju ruralne oblasti kao prioritet u razvoju Crne Gore, kao i poljoprivredu kao jedan od važnijih sektora u koje treba investirati kako bi se pospješio ekonomski razvoj.
- Dostupnost fondova, posebno EU, takođe može doprinijeti efikasnijoj realizaciji programa.
- Veliki prirodni potencijali Crne Gore prepoznati su kao pozitivan faktor koji omogućuje različite oblike ekonomskog angažmana vezane za prirodne resurse.
- Sa stanovišta prepoznate potrebe da se bolja zapošljivost dijelom ostvari i kroz različite forme udruživanja, povoljnu okolnost predstavlja i priprema Zakona o socijalnim i poljoprivrednim kooperativama.

No, da bi se predvidjeli i definisali realistični ciljevi i ostvarljive mjere i aktivnosti, potrebno je imati svijest i o mogućim slabostima i preprekama. Radna grupa je prepoznala sljedeće moguće **neповoljne faktore** u procesu poboljšanja zapošljivosti žena u ruralnim područjima:

- Nepovoljne demografske trendove koje odlikuje odliv mladog stanovništva iz ruralnih područja, depopulacija seoskih naselja.
- Nepovoljan kvalitet života na selu koji potiskuje mlado stanovništvo, a posebno mlade žene da migriraju.
- Ekonomska kriza koja će otežati nastojanja da se regenerišu ekonomske aktivnosti u ruralnim područjima.
- Nedovoljna obrazovanost žena za kvalitetne i brendirane proizvode.
- Nepoznavanje tržišta ili udaljenost od tržišta.
- Velika zastupljenost neformalne ekonomije i niska spremnost da se siva ekonomija efikasnije suzbije, što otežava poboljšanje kvaliteta zaposlenosti žena.
- Velike regionalne razlike i nejednakosti izražene i unutar lokalnih zajednica.
- Nerazvijena, oskudna infrastruktura.
- Slaba mehanizacija koja je važna za unaprjeđenje poljoprivredne proizvodnje.
- Neorganizovan sistem otkupa i prepuštenost sitnih poljoprivrednih proizvođača volji posrednika.
- Jak uvoznički lobi koji dampinguje domaće cijene poljoprivrednih proizvoda i prerađevina.

CILJEVI I MJERE PROGRAMA

Polazeći od izloženih polaznih osnova i procjene podsticajnih i sputavajućih faktora i okolnosti, radna grupa je definisala tri prioritetne oblasti na koje će biti usmjerene mjere i aktivnosti Programa.

Prioritetne oblasti

1. Podizanje svijesti o značaju ekonomske samostalnosti žena iz ruralnih područja;
2. Unaprjeđenje zaposlenosti žena u nepoljoprivrednom sektoru ;
3. Unaprjeđenje tržišne orijentacije žena u poljoprivrednoj proizvodnji.

Prioritetna oblast 1:

Podizanje svijesti o značaju ekonomske samostalnosti žena iz ruralnih područja

Cilj 1.1.

Promjena stavova žena o ekonomskim mogućnostima u ruralnim oblastima i kvalitetu života

Indikator: Povećanje ocjene zadovoljstva životom žena na selu za 10%.

Mjere

1.1.1. Promocije primjera dobre prakse.

1.1.2. Prenošenje iskustava drugih zemalja sa primjerima ekonomskih mogućnosti u ruralnim oblastima.

Cilj 1.2.

Razvijena svijest žena u ruralnim oblastima o ulozi i značaju ekonomske samostalnosti u ostvarivanju rodne ravnopravnosti

Indikator: Povećanje broja žena koje učestvuju na seminarima/radionicama ekonomskog osnaživanja.

Mjere

1.2.1. Edukacije o rodnoj ravnopravnosti za savjetodavne službe Ministarstva poljoprivrede

1.2.2. Edukativni programi za podizanje svijesti seoskih žena o značaju ekonomske participacije u ostvarivanju rodne ravnopravnosti, uz primjere dobre prakse.

Cilj 1.3.

Uključivanje rodne ravnopravnosti u politike iz oblasti ruralnog razvoja, poljoprivrede, zapošljavanja, održivog razvoja i turizma

Indikator: Rodna perspektiva prisutna u ključnim sektorskim strategijama.

Mjere

1.3.1 Podizanje svijesti političara i zaposlenih u institucijama o specifičnim potrebama i problemima ekonomskog angažovanja žena iz ruralnih oblasti i njihovo inkorporiranje u programsku dokumentaciju.

Cilj 1.4.

Unaprjeđenje statistike i državnih evidencija tako da omoguće razlikovanje ruralnih oblasti i ponude rodno osjetljivu statistiku za te oblasti

Indikator: Dostupna rodno osjetljiva statistika zaposlenosti, poljoprivrede, stanovništva, siromaštva za ruralna područja.

Mjere

1.4.1. Uvođenje statističkog praćenja ruralnih područja koje je rodno osjetljivo u skladu sa EUROSTAT-om.

Unaprjeđenje zaposlenosti žena u nepoljoprivrednom sektoru

Cilj 2.1.

Veća zaposlenost žena iz ruralnih oblasti u nepoljoprivrednom sektoru

Indikator: Povećanje stope nepoljoprivredne zaposlenosti žena sa ruralnih područja

Mjere

2.1.1. Mjere aktivne politike zapošljavanja

2.1.2. Stimulisanje poslodavaca da zapošljavaju žene iz ruralnih područja

Cilj 2.2.

Povećanje preduzetništva i formalne samozaposlenosti žena u ruralnim područjima

Indikator: Povećan broj registrovanih preduzetnica u ruralnim područjima

Mjere

2.2.1. Programi obuke za preduzetništvo

2.2.2. Pristup finansijskim sredstvima pod povoljnijim uslovima

2.2.3. Podsticanje na formalizaciju samozaposlenosti u oblasti turizma, starih zanata, zanatstva i ličnih usluga, i u proizvodnji hrane.

2.2.4 Razvoj preduzetništva u oblastima pružanja usluga od značaja za razvoj poljoprivrede

Cilj 2.3.

Smanjenje neformalne zaposlenosti žena sa ruralnih područja u nepoljoprivrednom sektoru

Indikator: Smanjen udio neformalne zaposlenosti u ukupnoj nepoljoprivrednoj zaposlenosti žena sa ruralnih područja za 20 %

Mjere

2.3.1. Identifikovanje stanja neformalne zaposlenosti žena u ruralnim područjima

2.3.2. Medijska kampanja za suzbijanje zapošljavanja na crno

2.3.3. Povećanje efikasnosti inspeksijskih organa

2.3.4. Smanjenje barijera pri registraciji preduzetničke djelatnosti i privrednih društava.

Cilj 3.1.

Povećano udruživanje žena radi sigurnijeg plasmana proizvoda i ekonomske dobiti

Indikator: Povećanje broja udruženja seoskih žena za 100%

Mjere

3.1.1. Programi podsticanja udruživanja žena radi sigurnijeg plasmana proizvoda i ekonomske dobiti

3.1.2. Povećanje broja registrovanih zadruga (kooperativa) žena.

Cilj 3.2.

Povećani kapaciteti žena za korišćenje programa podrške u poljoprivredi

Indikator: Povećanje broja žena među aplikantima za programe podrške Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Mjere

3.2.1. Programi podrške za pripremu prijave na konkurse

Cilj 3.3.

Unaprijeđena poljoprivredna proizvodnja (inovacija, proširenje, poboljšanje kvaliteta proizvoda i sl.)

Indikator: Povećanje broja žena koje se bave organskom proizvodnjom (registar Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja)

Mjere

3.3.1. Mjere unaprijeđenja kvaliteta proizvoda

3.3.2. Program dokvalifikacije i prekvalifikacije za poljoprivrednu proizvodnju žena iz ruralnih područja

3.3.3. Programi uvezivanja poljoprivredne proizvodnje sa sektorima turizma (planinskog i primorskog) i ugostiteljstva.

Cilj 3.4.

Unaprijeđenje finansijskih i nefinansijskih mjera podrške za žene koje se bave poljoprivrednom

Indikatori:

Povećanje udjela žena među korisnicima kredita dodijeljenih za poljoprivrede.
Povećanje broja žena registrovanih kao individualni poljoprivredni proizvođači.
Povećanje udjela žena u obukama za unaprijeđenje poljoprivredne proizvodnje.
Povećanje broja zahtjeva za mentorskom podrškom u poljoprivredi upućenih od strane žena.

Mjere

- 3.4.1. Obuke za podizanje znanja i vještina
- 3.4.2 Programi finasijske podrške poljoprivrednih aktivnosti žena
- 3.4.3. Savjetodavstvo u poljoprivredi i ruralnom razvoju prilagođeno ženama na selu
- 3.4.4. Mentorska podrška u poljoprivredi.

Cilj 3.5.

Formalizacija poljoprivredne aktivnosti žena iz ruralnih područja

Indikatori:

- Povećanje broja gazdinstava čiji su nosioci žene
- Povećanje broja žena registrovanih kao individualni poljoprivredni proizvođači
- Povećanje broja žena koje uplaćuju obavezno socijalno osiguranje na osnovu poljoprivredne djelatnosti.

Mjere

- 3.5.1. Mjere podrške ženama da preuzmu ulogu nosioca gazdinstva,
- 3.5.2. Stimulisanje prijavljivanja na obavezno socijalno osiguranje putem dodjele benefita, odnosno olakšice u plaćanju doprinosa za penziono i zdravstveno osiguranje
- 3.5.3. Mjere podrške individualnim poljoprivrednim proizvođačicama

AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE PROGRAMA ZA POBOLJŠANJE ZAPOŠLJIVOSTI ŽENA U RURALNIM PODRUČJIMA CRNE GORE

Cilj 1.1. Promjena stavova žena o ekonomskim mogućnostima u ruralnim oblastima i kvalitetu života

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
1.1.1. Promocije primjera dobre prakse	1. Konkurs za najuspješniju ženu u oblasti poljoprivredne proizvodnje	Ministarstvo poljoprivrede i savjetodavne službe u poljoprivredi, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost (ORR)	Treći kvartal 2013. i kontinuirano svake godine	Redovna sredstva linija Agrobudžeta za 2013. i sredstva iz donacija
	2. Konkurs za najuspješnije preduzetnice u ruralnim oblastima	Ministarstvo poljoprivrede i savjetodavne službe u poljoprivredi, Direkcija za mala i srednja preduzeća, Zavod za zapošljavanje Odjeljenje za rodnu ravnopravnost (ORR)	15. maj 2013. Međunarodni dan preduzetnica i kontinuirano svake godine	Redovna sredstva linija Agrobudžeta za 2013. i sredstva iz donacija, uz učešće DMSP i ZZZ

	3. Medijska kampanja u lokalnim medijima (TV i radio)	Ministarstvo poljoprivrede i savjetodavne službe u poljoprivredi, Ministarstvo turizma i održivog razvoja, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost (ORR) i lokalne samouprave	Prvi kvartal 2013, i kontinuirano svake godine	Redovna sredstva i sredstva iz donacija, sredstva za realizaciju lokalnih akcionih planova za RR
1.1.2. Prenošenje iskustava drugih zemalja sa primjerima ekonomskih mogućnosti u ruralnim oblastima	1. Javne tribine sa dokumentarnim priložima iz drugih zemalja u ruralnim područjima	Ministarstvo poljoprivrede i savjetodavne službe u poljoprivredi Odjeljenje za rodnu ravnopravnost (ORR)	Drugi kvartal 2013, i	Redovna sredstva i sredstva iz donacija sredstva za realizaciju lokalnih akcionih planova za RR
	2. Studijske posjete zemljama u okruženju sa primjerima dobre prakse iz ove oblasti	Ministarstvo poljoprivrede i savjetodavne službe u poljoprivredi Odjeljenje za rodnu ravnopravnost (ORR)	Prvi kvartal 2013, i	Redovna sredstva i sredstva iz donacija

3. Medijski priloz
na lokalnim TV
o uspješnim
primjerima drugih
zemalja i domaćim
primjerima dobre
prakse i primjerima
saradnje i iskustava iz
zemaljama regiona

Ministarstvo
poljoprivrede i
savjetodavne službe
u poljoprivredi
Odjeljenje za rodnu
ravnopravnost (ORR)

Treći kvartal 2013,
i kontinuirano po
potrebi

Redovna sredstva i
sredstva iz donacija

Cilj 1.2. Razvijena svijest žena u ruralnim oblastima o ulozi i značaju ekonomske samostalnosti u ostvarivanju rodne ravnopravnosti

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
1.2.1. Edukacije o rodnoj ravnopravnosti za savjetodavne službe Ministarstva poljoprivrede	1. Obuke, seminari	Obuke, seminari	Odjeljenje za rodnu ravnopravnost i Uprava za kadrove	Prvi kvartal 2013

<p>1.2.2. Edukativni programi za podizanje svijesti seoskih žena o značaju ekonomske participacije u ostvarivanju rodne ravnopravnosti, uz primjere dobre prakse</p>	<p>1. Seminari, obuke radionice</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, i savjetodavne službe, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost Uprava za kadrove i lokalna samouprava</p>	<p>Treći kvartal 2013</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija sredstva za realizaciju lokalnih akcionih planova za RR</p>
	<p>2. Medijska kampanja</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i savjetodavne službe u poljoprivredi, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost (ORR) i lokalne samouprave</p>	<p>Četvrti kvartal 2013</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija sredstva za realizaciju lokalnih akcionih planova za RR</p>

Cilj 1.3. Uključivanje rodne ravnopravnosti u politike iz oblasti ruralnog razvoja, poljoprivrede, zapošljavanja, održivog razvoja i turizma

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
1.3.1 Podizanje svijesti političara i zaposlenih u institucijama o specifičnim potrebama i problemima ekonomskog angažovanja žena iz ruralnih oblasti i njihovo inkorporiranje u programsku dokumentaciju	1. Radionice, obuke, direktni susreti donosilaca odluka sa ženama iz ruralnih oblasti	Odjeljenje za rodnu ravnopravnost (ORR), Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije Agencija za zaštitu životne sredine	Kontinuirana aktivnost	Redovna sredstva

	2. Revizija politika	Odjeljenje za rodnu ravnopravnost (ORR), Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomije Agencija za zaštitu životne sredine	Kontinuirana aktivnost	Redovna sredstva
--	----------------------	---	------------------------	------------------

Cilj 1.4. Unaprjeđenje statistike i državnih evidencija tako da omoguće razlikovanje ruralnih oblasti i ponude rodno osetljivu statistiku za te oblasti

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
1.4.1. Uvođenje statističkog praćenja ruralnih područja koje je rodno osetljivo u skladu sa Eurostat-om	1. Donošenje odgovarajućih normativnih akata	Monstat, Zavod za zapošljavanje, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Prva polovina 2013, Redovna aktivnost	Redovna sredstva

	2. Obuka zaposlenih u Monstatu i Zavodu za zapošljavanje	Odjeljenje za rodnu ravnopravnost ORR	Četvrti kvartal 2013	Sredstva iz donacija
	3. Neposrednija saradnja nadležnih institucija u prikupljanju i ažuriranju podataka uz objavljivanje godišnjeg biltena	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Monstat, Zavod za zapošljavanje, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost	Kraj 2013 i redovna aktivnost	Redovna sredstva i sredstva iz donacija

Cilj 2.1. Veća zaposlenost žena iz ruralnih oblasti u nepoljoprivrednom sektoru

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
2.1.1. Mjere aktivne politike zapošljavanja	1. Informativno-motivacioni seminari	Zavod za zapošljavanje, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo ekonomije, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost	Prvi kvartal 2014	Redovna sredstva i sredstva iz donacija

2. Obuke za traženje posla (pisanje CV, intervju sa poslodavcem i sl.)	Zavod za zapošljavanje	Prvi kvartal 2014	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
3. Programi obuke, dokvalifikacije, prekvalifikacije	Zavod za zapošljavanje	Prvi kvartal 2014	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
4. Sezonsko zapošljavanje	Zavod za zapošljavanje	Drugi kvartal 2013 i 2014	Redovna aktivnost
5. Pripravnički programi	Zavod za zapošljavanje, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Četvrti kvartal 2013, i kontinuirano	Redovna aktivnost
6. Programi zapošljavanja osoba sa invaliditetom	Zavod za zapošljavanje Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Kontinuirana aktivnost	Redovna aktivnost

	7. Uvođenje afirmativnih mjera (npr. nižih cijena za ljekarski pregled za polaganje vozačkog ispita)	Odjeljenje za rodnu ravnopravnost ORR, Min. poljoprivrede i ruralnog razvoja inicijativa prema MIN zdravlja i i Fond zdravstva – vidjeti u čijoj je nadležnosti	Kontinuirana aktivnost	Redovna sredstva
2.1.2. Stimulisanje poslodavaca da zapošljavaju žene iz ruralnih područja	1. Podsticanje uvođenja afirmativna mjera putem aktivne saradnja sa lokalnim samoupravama da obezbijede poreske ili druge olakšice za poslodavce koji zapošljavaju seoske žene	Odjeljenje za rodnu ravnopravnost ORR, Min. poljoprivrede i ruralnog razvoja u sradnji sa lokalnim samoupravama	Drugi kvartal 2014	Redovna sredstva
	2. Medijska kampanja o prednostima zapošljavanja seoskih žena kao investiranja u ruralne zajednice	Odjeljenje za rodnu ravnopravnost ORR, Min. poljoprivrede i ruralnog razvoja u sradnji sa lokalnim samoupravama	Drugi kvartal 2014	Redovna sredstva i sredstva iz donacija

	<p>3. Povoljniji krediti za poslodavce koji zapošljavaju žene sa sela</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Investiciono razvojniji fond, banke.</p>	<p>Četvrti kvartal 2014 i kontinuirano</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>
	<p>4. Konkurs za najboljeg poslodavca koji zapošljava žene iz ruralnih područja</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Direkcija za mala i srednja preduzeća, Unija poslodavaca i Odjeljenje za rodnu ravnopravnost</p>	<p>Četvrti kvartal 2014 i kontinuirano</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>

Cilj 2.2. Povećanje preduzetništva i formalne samozaposlenosti žena u ruralnim područjima

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
2.2.1. Program obuke za preduzetništvo	1. Podrška u izradi biznis plana	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, savjetodavne službe u poljoprivredi , Odjeljenje za rodnu ravnopravnost, Zavod za zapošljavanje, biznis centri u lokalnim zalednicama	Drugi kvartal 2014	Redovna sredstva
	2. Registracija preduzeća i administracija	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora,	Drugi kvartal 2014	Redovna sredstva

	<p>3. Obuka za marketing</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, biznis centri u lokalnim zalednicama</p>	<p>Drugi kvartal 2014</p>	<p>Redovna sredstva</p>
	<p>4. Obuka iz osnova računovodstva</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja,Ministarstvo turizma i održivog razvoja, Unija poslodavaca, Privredna komora, biznis centri u lokalnim zalednicama</p>	<p>Drugi kvartal 2014</p>	<p>Redovna sredstva</p>

	5. Izrada priručnika za ulazak u preduzetništvo	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Zavod za zapošljavanje, Odjeljenje za rodnu ravnopravnostRR u okviru IPA, Biznis centar Bar	Treći kvartal 2014	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
	6. Anкета o ispitivanju potreba i prepreka za razvoj preduzetništva u ruralnim područjima	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, savjetodavne službe u poljoprivredi, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost Direkcija za srednja i mala preduzeća	Prvi kvartal 2014	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
2.2.2. Pristup finansijskim sredstvima pod povoljnijim uslovima	1. Organizovanje informativnih sastanaka sa predstavnicima finansijskih institucija	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo ekonomije Odjeljenje za rodnu ravnopravnost	Drugi kvartal 2014	Redovna sredstva

	2. Kampanja prema finansijskim institucijama	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo ekonomije Odjeljenje za rodnu ravnopravnost	Treći kvartal 2014	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
	3. Izrada posebnih programa u saradnji sa bankama i garantnim fondom u cilju postiznja povoljnijih kamatnih stopa i ikonkretno podrške od strane finansijskih institucija	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo ekonomije Odjeljenje za rodnu ravnopravnost, Investiciono razvojni fond, i banke	Četvrti kvartal 2014	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
2.2.3. Podsticanje na formalizaciju samozaposlenosti u oblasti turizma, starih zanata, zanatstva i ličnih usluga, i u proizvodnji hrane.	1. Kampanje za podsticanje formalizacije djelatnosti iz navedenih oblasti	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost	Prvi kvartal 2014	Redovna sredstva i sredstva iz donacija

	<p>2. Direktna savjetodavna podrška i informisanje o potrebnim koracima za registraciju</p>	<p>Ministarstvo poljo-privredei ruralnog razvoja i savjetodavne službe u poljoprivredi, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Direkcija za mala i srednja preduzeća</p>	<p>Drugi kvartal 2014. (Vezano za 2.2.1.)</p>	<p>Redovne aktivnosti</p>
<p>2.2.4 Razvoj preduzetništva u oblastima pružanja usluga od značaja za razvoj poljoprivrede</p>	<p>1. Razmjena pozitivnih iskustava i primjera dobre prakse u oblasti ruralnog razvoja (okrugli stolovi) sa predstavnicima zemlalja iz okruženja</p>	<p>Ministarstvo poljo-privredei ruralnog razvoja i savjetodavne službe u poljoprivredi, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost Direkcija za mala i srednja preduzeća, i iskustva iz zemalja regiona</p>	<p>Treći kvartal 2014</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>

	<p>2. Jačanje administrativnih kapaciteta lica uključenih u pružanje stručnih savjeta u ovoj oblasti</p>	<p>Ministarstvo poljo-privrede i ruralnog razvoja i savjetodavne službe u poljoprivredi, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost, Uprava za kadrove</p>	<p>Treći kvartal 2014</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>
	<p>3. Oslobođanje od naknada za početnike u biznisu (naknade u nadležnosti lokalnih samouprava)</p>	<p>Ministarstvo poljo-privrede i ruralnog razvoja u saradnji sa lokalnom samoupravom</p>	<p>Četvrti kvartal 2014</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>

4. Edukacija za žene iz ruralnog područja koje će unaprijediti njihove poslovne kapacitete

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i savjetodavne službe u poljoprivredi, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost, Unija poslodavaca, Privredna komora

Prvi kvartal 2015

Redovna sredstva i sredstva iz donacija

Cilj 2.3. Smanjenje neformalne zaposlenosti žena sa ruralnih područja u nepoljoprivrednom sektoru

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
2.3.1. Identifikovanje stanja neformalne zaposlenosti žena u ruralnim područjima	1. Sprovesti istraživanje o neformalnoj zaposlenosti žena u ruralnim područjima	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo ekonomije, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost	Prvi kvartal 2015	Redovna sredstva i sredstva iz donacija

	<p>2. Izrada promotivnih materijala i uspostavljanje informativnih pultova na kojima će se materijali distribuirati u svakoj opštini</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i savjetodavne službe u poljoprivredi, Ministarstvo za informaciono društvo, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost i lokalna samouprava,</p>	<p>Drugi kvartal 2015</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>
<p>2.3.2. Medijska kampanja za suzbijanje zapošljavanja na crno</p>	<p>1. Štampanje promotivnog materijala i izrada spotova o sprovođenju nadzora i kaznama za nelegalno zapošljavanje</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i savjetodavne službe u poljoprivredi, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost i lokalna samouprava,</p>	<p>Treći kvartal 2015</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>

<p>2.3.3. Povećanje efikasnosti inspeksijskih organa</p>	<p>1. Ciljana obuka inspeksijskih službi</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i savjetodavne službe u poljoprivredi, Ministarstvo održivog razvoja i turizma Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Inspektorat, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost Uprava za kadrove</p>	<p>Četvrti kvartal 2015.,</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>
<p>2.3.4. Smanjenje barijera pri registraciji preduzetničke djelatnosti i privrednih društava</p>	<p>1. Instalacija mreže za uvođenje elektronske uprave po projektu Jedan šalter – biro za građane, a po principu „one stop shop“, tj. da se sve može uraditi na jednom mjestu, kao i da se može internetom prijaviti registracija</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i Ministarstvo za informaciono društvo</p>	<p>Četvrti kvartal 2015</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>

2. Izrada promotivnih materijala i uspostavljanje informativnih pultova na kojima će se materijali distribuirati u svakoj opštini	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i savjetodavne službe u poljoprivredi, Ministarstvo za informaciono društvo, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost i lokalna samouprava,	Četvrti kvartal 2015	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
---	--	----------------------	---

Cilj 3.1. Povećano udruživanje žena radi sigurnijeg plasmana proizvoda i ekonomske dobiti

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
3.1.1. Programi podsticanja udruživanja žena radi sigurnijeg plasmana proizvoda i ekonomske dobiti	1. Promocija proizvoda koje su proizvele žene iz udruženja ili zadruga	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost(ORR), Unija poslodavaca, Privredna komora i lokalna samouprava	Četvrti kvartal 2015	Redovna sredstva i sredstva iz donacija

<p>3.1.2. Povećanje broja registrovanih zadruga (kooperativa) žena</p>	<p>1. Organizovanje informativnih kampanje o prednostima i mogućnostima udruživanja</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Ministarstvo ekonomije, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost(ORR), Unija poslodavaca, Privredna komora i lokalna samouprava</p>	<p>Prvi kvartal 2016</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>
	<p>2. Saradnja turističkih organizacija sa udruženjima poljoprivrednih proizvođača</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Odjeljenje za rodnu ravnopravnost(ORR), Ministarstvo održivog razvoja i turizma, turističke organizacije i lokalna samouprava</p>	<p>Drugi kvartal 2016</p>	<p>Redovne aktivnosti</p>

<p>3. Primjeri dobre prakse zemlje i iz inostranstva</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Odjeljenje za rodnu ravnopravnost(ORR), Ministarstvo održivog razvoja i turizma, i zemlje iz regiona</p>	<p>Drugi kvartal 2016</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>
<p>4. Izrada web portala</p>	<p>Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Odjeljenje za rodnu ravnopravnost (ORR), Ministarstvo održivog razvoja i turizma Ministarstvo za informaciono društvo</p>	<p>Prvi kvartal 2016</p>	<p>Redovna sredstva i sredstva iz donacija</p>

Cilj 3.2. Povećani kapaciteti žena za korišćenje programa podrške u poljoprivredi

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
3.2.1. Programi podrške za pripremu prijave na konkurse	1. Podrška u pisanju projektne dokumentacije	Min. poljoprivrede i ruralnog razvoja, savjetodavne službe u poljoprivredi i lokalna zajednica	Treći kvartal 2016	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
	2. Informisanje o promgramima podrške i uslovima	Min. poljoprivrede i ruralnog razvoja, savjetodavne službe u poljoprivredi i lokalna zajednica	Treći kvartal 2016	Redovna sredstva i sredstva iz donacija

Cilj 3.3. Unaprijeđena poljoprivredna proizvodnja (inovacija, proširenje, poboljšanje kvaliteta proizvoda i sl.)

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
3.3.1. Mjere unapređenja kvaliteta proizvoda	1. Brendiranje proizvoda "žene sa sela"	Min. poljoprivrede i ruralnog razvoja, savjetodavne službe u poljoprivredi lokalna zajednica, i Privredna komora	Četvrti kvartal 2016	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
	2. Definisanje proizvoda sa geografskim porijeklom	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, savjetodavne službe u poljoprivredi lokalna zajednica, i Privredna komora	Četvrti kvartal 2016	Redovna sredstva i sredstva iz donacija

3.3.2.
Program
dokvalifikacije i
prekvalifikacije
za poljoprivrednu
proizvodnju žena iz
ruralnih područja

1. Edukativne
radionice u svrhu
dokvalifikacije i
prekvalifikacije
za poljoprivrednu
proizvodnju
žena u ruralnim
područjima, kao i
organizovanje škola,
kurseva i obuka,
praćene diplomama
verifikovanim od
strane nadležnih
institucija

Ministarstvo
poljoprivrede i
ruralnog razvoja,
savjetodavne
službe, Zavod za
zapošljavanje,
Centar za stručno
obrazovanje

Četvrti kvartal 2016

Redovna sredstva i
sredstva iz donacija

3.3.3
Programi uvezivanja
poljoprivredne
proizvodnje sa
sektorima turizma
(planinskog i
primorskog) i
ugostiteljstva

1. Kampanja o
značaju razvoja
seoskog turizma i
ugostiteljstva

Ministarstvo
poljoprivrede i
ruralnog razvoja
Odjeljenje za rodnu
ravnopravnost(ORR),
Ministarstvo održivog
razvoja i turizma,
lokalna saouprava

Prvi kvartal 2015

Redovna sredstva i
sredstva iz donacija

	2. Sklapanje ugovora i memoranduma o saradnji između sektora turizma i poljoprivrede	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, turističke organizacije i lokalne zajednice	Prvi kvartal 2015	Redovna sredstva
	3. Uspostavljanje turističke propagandne djelatnosti	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, turističke organizacije i lokalne zajednice	Treći kvartal 2015	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
	4. Institucionalna podrška razvoju seoskog turizma	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, i lokalne zajednice	Drugi kvartal 2016	Redovna sredstva i sredstva iz donacija

Cilj 3.4. Unaprjeđenje finansijskih i nefinansijskih mjera podrške za žene koje se bave poljoprivrednom

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
3.4.1. Obuke za podizanje znanja i vještina	1. Obuke za preduzetništvo u poljoprivredi	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, lokalne zajednice, Zavod za zapošljavanje, Direkcija za mala i srednja preduzeća, udruženja poslodavaca	Treći kvartal 2016, i kontinuirano	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
3.4.2 Programi finansijske podrške poljoprivrednih aktivnosti žena	1. Plasiranje kreditnih linija	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Investiciono razvojni fond	Četvrti kvartal 2016	Redovne aktivnosti

	2. Subvencije uplata poljoprivrednog osiguranja (par godina)	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost	Četvrti kvartal 2016	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
	3. Smanjenje kriterijuma za registrovanje žena kao poljoprivrednih proizvođača	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost	Treći kvartal 2013	Redovne aktivnosti
	4. Plasiranje grantova za poljoprivrednu proizvodnju	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Kontinuitano	Redovne aktivnosti
	5. Otvaranje prodajnih mjesta za plasiranje proizvoda i uspostavljanje saradnje sa lokalnim ugostiteljskim i prehrambenim radnjama	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, savjetodavne službe, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, turističke organizacije i lokalne zajednice	Prvi kvartal 2014	Redovne aktivnosti

3.4.3.
Savetodavstvo
u poljoprivredi i
ruralnom razvoju
prilagođeno ženama
na selu

1. Obučavanje
savetodavaca za
inovirani rodno
osetljivi pristup

Ministarstvo
poljoprivrede i
ruralnog razvoja i
savjetodavne službe,
Odjeljenje za rodnu
ravnopravnost

Drugi kvartal 2016

Redovna sredstva i
sredstva iz donacija

3.4.4.
Mentorska podrška u
poljoprivredi

1. Razmjena
iskustava i pomoć
od strane mentora
prema ženama
koje se uključuju
u nove vidove
poljoprivredne
proizvodnje

Ministarstvo
poljoprivrede i
ruralnog razvoja i
savjetodavne službe,
Odjeljenje za rodnu
ravnopravnost
Udruženja poslovnih
žena

Drugi kvartal 2016

Redovna sredstva i
sredstva iz donacija

Cilj 3.5. Formalizacija poljoprivredne aktivnosti žena iz ruralnih područja

<i>Mjera</i>	<i>Aktivnost</i>	<i>Nosioci aktivnosti</i>	<i>Rok za aktivnosti</i>	<i>Izvori sredstava</i>
3.5.1 Mjere podrške ženama da preuzmu ulogu nosioca gazdinstva	1. Promocija	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i savjetodavne službe, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost lokalna zajednica	Kontinuirano	Redovna sredstva i sredstva iz donacija
	2. Informisanje o potrebnim koracima za registraciju	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i savjetodavne službe, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost lokalna zajednica	Kontinuirano	Redovna aktivnost

3.5.2.
Stimulisanje
prijavljivanja na
obavezno socijalno
osiguranje putem
dodjele benefita,
odnosno otkšice u
plaćanju doprinosa
za penziona i
zdravstveno
osiguranje

1. Radionice na
lokalnom nivou
sa potencijalnim
nosiocima soc.
osiguranja

Ministarstvo
poljoprivrede i
ruralnog razvoja i
savjetodavne službe,
Odjeljenje za rodnu
ravnopravnost,
Ministarstvo rada i
socijalnog staranja,
Fond PIO, lokalna
zajednica

Treći kvartal 2016

Redovna sredstva i
sredstva iz donacija

3.5.3.
Mjere podrške
individulnim
poljoprivrednim
proizvođačicama

1. Plasiranje grantova
za poljoprivrednu
proizvodnju i
obezbjeđivanje
povoljnih
poljoprivrednih linija

Ministarstvo
poljoprivrede i
ruralnog razvoja,
Investiciono razvojni
fond

Kontinuirano

Redovna sredstva i
sredstva iz donacija

2. Savjetodavna
pomoć i
organizovanje
stručnih
posjeta sličnim
domaćinstvima

Ministarstvo
poljoprivrede i
ruralnog razvoja i
savjetodavne službe,
Odjeljenje za rodnu
ravnopravnost
lokalna zajednica

Drugi kvartal 2016

Redovna sredstva i
sredstva iz donacija

3. Kampanja
o značaju
registrovanja žena
kao individualnih
poljoprivrednih
proizvođača

Ministarstvo
poljoprivrede i
ruralnog razvoja i
savjetodavne službe,
Odjeljenje za rodnu
ravnopravnost,
lokalna zajednica i
mediji

Prvi kvartal 2016

Redovna sredstva i
sredstva iz donacija

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA
Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti

Stanka Dragojevića 2, 81 000 Podgorica, Crna Gora

Tel./ Fax: +382 20 244 145; 244 149

E-mail: gender@gov.me

Web site: www.minmanj.gov.me

